

Річард Рорті

ГАЙДЕГГЕР, ВИПАДКОВІСТЬ І ПРАГМАТИЗМ

Однією з найбільш інтригуючих особливостей мислення пізнього Гайдеггера є ствердження (claim) того, що якщо ви починаєте з мотивів та припущень (assumption) Платона, то закінчите якоюсь формою прагматизму. Я вважаю, що ця думка (claim), якщо її слушно (suitably) інтерпретувати, правильна. Але, на відміну від Гайдеггера, я гадаю, що прагматизм - це *добре* місце для завершення. [...]

Слушна інтерпретація Гайдеггерової думки вимагає визначити платонізм як ствердження - (claim) того, що суть дослідження (inquiry) полягає в контакті з чимось на зразок Буття, чи Добра, чи Істини, чи Реальності - з чимось великим і могутнім, правильно осягнути яке ми маємо собі за обов'язок. Натомість прагматизм, навпаки, слід визначити як ствердження (claim) того, що функцією дослідження є, говорячи словами Бекона, "полегшувати й поліпшувати стан людини" - робити нас щасливішими, даючи можливість ефективніше боротися з нашим фізичним оточенням та одне з одним. Гайдеггер доводить, що якщо починати з Платонового бачення дослідження (inquiry), ви врешті-решт прийдете до Беконівського.

Історію, яку Гайдеггер розповідає про перехід від однієї сукупності (set) цілей до іншої, підсумовано в його "Начерках для Історії Буття як метафізики" в другому томі його "Ніцше" [1]. Ось один з цих начерків під назвою "Буття" (Das Sein):

Aletheia (*apeiron*, *logos*, *hen* - *arche*).

Виявляння як лад на початку.

Plysis, виступання-поява (повернення до себе)

Idea, видність (*agathon*) причинність.

Energieia, праця (*workness*), збирання, *en-echeia to telos*.

Hypokeimenon, лежати наявно (від *ousia*, *ergon*).

(присутність - стабільність - сталість - *aei*).
Hyperhein, присутнення, яке керується тим, що вже присутнє.

Subiectum.

Actualitas: суще - реальне - реальність.

Creator - *ens creatum*

Causa prima (*ens a se*).

Certitudo - *res cogitans*

Vis - *monas* (*perceptio* - *appetitus*), *exigentia essentialis*.

Об'єктивність.

Свобода

воління-уявлення

практичний розум.

воля - як абсолютне знання: Гегель.

Як воля любові: Шелінг.

Воля до влади: вічне повернення: Ніцше.

Дія і Організація - прагматизм.

Воля до волі.

Махінація (*Enfaming*) [2].

Ця сконцентрована історія західної філософії тягнеться від грецької переконаності в тому, що суть дослідження - у охопленні й розумінні *archai*, принципів, речей, величніших і могутніших за щоденне людське існування, до американського переконання в тому, що смисл дослідження - технологічний винахід і здобування контролю над речами. Гайдеггер бачить цей - хронологічний перелік абревіатур "розумінь Буття" різними філософами як ескалатор, що їде вниз. Одного разу вставши на цей ескалатор, ви вже не можете зійти, не доїхавши до кінця. Якщо ви розпочали з Платона, ви неодмінно закінчите Ніцше, або, ще гірше, - Дьюї.

Гайдеггер стверджує (claims), що для того, аби зрозуміти, що ж коїться тут, на самому долі цього ескалатора, в двадцятому столітті, коли філософія вичерпала всі свої можливості, "ми маємо звільнитися від технічної інтерпретації мислен-

ня". Початки цієї інтерпретації, каже він, "сягають Платона і Арістотеля" [3]. У моєму прочитанні Гайдеггера, я бачу, що тут його погляд збігається з поглядом Дьюї: Платон і Арістотель вбудували те, що Дьюї називав "пошуком достеменності (certainty)", у наше значення того, заради чого існує мислення. Вони вчили нас що, доки ми не здатні зробити об'єкт нашого дослідження *очевидним* - схопити його ясно і чітко в його безпосередній присутності перед оком розуму, досягнути згоди щодо нього серед всіх здатних дискутувати з цього приводу - ми не досягаємо своєї мети.

Як говорить Гайдеггер, "вся метафізика, включаючи свого опонента, позитивізм, говорить мовою Платона" [4]. Себто з часів Платона ми задаємося питанням: якими мусимо бути ми і всесвіт, якщо збираємося досягнути певного роду достеменності, ясності й очевидності, що нам слід мати, як вчив Платон. Кожна стадія в історії метафізики - зокрема, картезіанський поворот до суб'єктивності, від зовнішніх до внутрішніх об'єктів дослідження [5] - була спробою так переописати речі, аби ця достеменність могла стати можливою. Але після багатьох спроб і починань виявилось, що єдина річ, якої ми можемо бути певні, - це те, чого ми бажаємо. Єдині речі, що справді очевидні для нас, - це наші власні бажання.

Це означає, що продовжити (press on) починання Платона ми можемо одним-єдиним шляхом - стати прагматиками, тобто визначити сенс життя як досягнення того, чого ми бажаємо, як накидання нашої волі. Єдина космологія, яку ми можемо утвердити з достеменністю, як рекомендував нам Платон, - наша власна (спільна чи індивідуальна) світова картина (world picture), наш власний спосіб встановлення речей для маніпулювання, спосіб, продиктований нашими бажаннями. [...]

Як говорить Гайдеггер: "Світова картина, коли її сутнісно зрозуміти, не означає картини світу, але світ, осягнутий і схоплений як картина. Те, що є, у своїй цілісності, нині береться у такий спосіб, коли воно вперше набуває буття і взагалі є лише в межах, встановлених людиною, яка репрезентує і покладає назовні [перед собою]" [6].

Аби побачити, як пошук достовірності веде нас цією дорогою вниз, помисліть Платона як того, хто вбудував потребу долати епістемологічний скептицизм - потребу відповідати на питання на кшталт: "Що є твоєю очевидністю?", "Як ти знаєш?", "Як ти можеш бути певним?" - у західне мислення. Потім помисліть скептика як того, хто відтіснив філософа від більш амбіційного поняття істини як відповідної репрезентації (accurate representation) назад до скромнішого поняття істини як когерентності (coherence) наших переконань. Помисліть Спінозу і Ляйбніца як тих, хто виробив протокогерентні теорії істини. Помисліть коге-

рентну теорію істини як таку, що набуває загальнофілософського сенсу після Канта, який пояснив, чому погляд "трансцендентального реаліста" на знання завжди зазнає скептичного нападу. Помисліть Канта як завершення картезіанського повороту до внутрішніх об'єктів шляхом заміщення реалістичної розповіді (story) про внутрішні репрезентації (representation) зовнішніх оригіналів розповіддю про відношення між привілейованими репрезентаціями (таких як його дванадцять категорій) та менш привілейованими, більш випадковими репрезентаціями.

Однак, як тільки ми приймемо цю кантіанську розповідь, ми почнемо сповзати вбік Ніцшевого погляду на "категорії розуму" як лише на "засоби для прилаштування світу до утилітарних цілей" [7]. Ми починаємо бачити привабливість Дьюївських перевизначень таких термінів, як "істина" і "раціональність" в термінах внесків до "сатисфакції" й "зростання". Ми рухаємося від Канта до прагматизму, коли усвідомлюємо, що когерентна теорія істини мусить бути теорією про гармонію не лише переконань, але радше переконань і бажань. Це усвідомлення приводить нас до елемента, спільного для Ніцшевого перспективізму й "концептуального прагматизму" Льюїса, - вчення про те, що кантіанські категорії, форми, у яких ми мислимо, структури наших досліджень піддаються зміні. Ми змінюємо їх (як, наприклад, змінили арістотелівське розуміння простору і часу на ньютонівське) кожного разу, коли така зміна дає нам можливість краще здійснювати наші бажання, роблячи речі більш піддатливими.

Зробивши цей останній крок, тільки-но людським бажанням дозволено увійти до критерію "істини", вмиль зникає останній слід платонічної ідеї знання як контакту з принципово не-людським порядком. Ми стали прагматиками. Але ми лише тому стали на шлях, який веде до прагматизму, що Платон сказав: нам слід серйозно поставитися до очевидності й достеменності, а отже, і до скептицизму. Ми лише тому стали прагматиками, що Платон і Арістотель вже дали нам технічний, інструментальний погляд на те, для чого придатне мислення.

Гайдеггер мислить себе як того, хто відслідковує спільне для Платона, скептика і прагматика припущення (assumption), припущення, що істина має до діла з очевидністю, з тим, що є ясного і переконливого, з тим, що є власністю *владних, проникливих та глибоких* схоплень (insights) чи аргументів - схоплень чи аргументів, які ставлять вас у домінуючу позицію сам-на-сам з чимось чи кимось іншим (чи сам-на-сам з вашою власною старою, поганою та хибною самістю). Захід, вважає Гайдеггер, вирушив у мандрівку за владою з того самого моменту, коли з греками ви-

найшов самого себе. Метафізика Волі до Влади (метафізика, яку Гайдеггер приписує Ніцше, беручи деякі його посмертні фрагменти, які начебто і є "справжній" Ніцше) і антиметафізичний технократичний прагматизм являють собою вже наперед втрачені періоди західної думки. І це - іронічний результат Платонової спроби піднятися над прагматизмом торжища (marketplace), аби віднайти світ деінде.

Звичайний спосіб розглядати Платона як схибленого на владі (power freak) - як приклад того, що Дерріда називає "фалологоцетризм" - це наголошувати його переконаність у тому, що математичне доведення (demonstration) є парадигмою дослідження, його благоговіння перед здатністю геометрів висувати вбивчі аргументи. Але інший спосіб розглядати Платона - це помислити його як того, хто переконаний, що всі людські істоти мають істину всередині себе, що вони вже володіють ключем до останніх таємниць - що їм потрібно лише пізнати самих себе, аби досягти своєї мети. Це - головне припущення того, що К'еркегор у своїх "Філософських фрагментах" називав "сократизмом". Робити це припущення означає вірити, що ми маємо в-будований потяг до істини, в-будований спосіб відслідковувати істину, одного разу мигцем побачивши її, в-будовану тенденцію вступати в правильні стосунки з могутнішим Іншим. У Платона це припущення висловлене у вченні про те, що душа сама по собі є своєрідним *arche*, позаяк вона певним чином споріднена з Ідеями. Нижче, на самому низу ескалатора, це припущення висловлене в ствердженні (claim) прагматика, що знати ваші бажання (не глибоко захищені "заповітні", "справжні" бажання, але звичайні повсякденні) - це знати критерій істини, розуміти, що потрібно, аби переконання "працювало".

Для К'еркегора противником сократизму було християнство - ствердження того, що людина не завершена, що вона не перебуває в істині, але здатна досягнути її, лише будучи перетвореною (re-created), перетвореною Милістю Господа на Нове Буття. К'еркегор вважав, що сократизм є Гріхом, і цей Гріх полягає в спробі людини перебрати на себе роль Бога, у спробі, яка знайшла своє *reductio* в Гегелевій Системі. Багато чого з Гайдеггера з користю можна - і прочитати як рефлексію над тією можливістю, що К'еркегор мав рацію, відкидаючи сократизм, але помилявся,

приймаючи християнство - або, більш загально, над можливістю, що гуманізм і християнство Павла являють собою альтернативні форми однієї спокуси. Припускати, що обидві ці форми становлять вираження потреби бути переможеним чимось, мати накинута вам переконання (накинута переконливою очевидністю, раціональною впевненістю, в одному випадку, або Всемогутністю, яка перетворює вас - в іншому). Припускати, що це бажання бути переможеним становить саме по собі лише сублимовану форму спонукати якимсь чином належати до влади чогось, що настільки міцне, що здатне пригнітити вас. Однією з таких форм, яких може набувати така приналежність, буде намагання бути ідентичним з цією владою через аскезу, яка спокутує гріхи. Інша форма - намагання стати улюбленим дитям цієї влади.

Результатом мислення цими припущеннями (assumptions) була спроба Гайдеггера виборювати свободу у того, що він розумів як засадниче припущення Заходу - припущення, що істина якимось чином являє собою підставу (matter), за якою сильніший перемагає слабшого. Це поняття перемоги, подолання спільне для натяків (suggestion) на те, що інтелект здатний долати чуттєве бажання, Милість здатна долати Гріх, раціональна очевидність здатна долати ірраціональні упередження, а людська воля здатна долати нелюдське оточення. Це припущення, що владні відносини становлять сутність людського життя, на думку Гайдеггера, є фундаментальним для того, що він іноді називає "онтотеологічною традицією".

Я беру Гайдеггера, аби сказати, що в разі, якщо хтось збирається залишатися в межах цієї традиції, він також може бути і прагматиком. Він також може бути радше свідомий себе, ніж пригнобленим і само-обманутим, схибленим на владі (power freak). Прагматизм, так би мовити, виявився всім, на що міг сподіватися Захід, всім, на що ми маємо право очікувати, одного разу прийнявши технічну інтерпретацію мислення. Платон постановив речі так, що епістемологічний скептицизм став темою, яка знову і знову стає предметом філософської рефлексії, а прагматизм, насправді, являє собою єдиний спосіб відповіді скептику. Отже, якщо єдиний вибір - між платонізмом і прагматизмом, Гайдеггер суперечливо й іронічно надав би перевагу прагматизмові. [...]

1. *Heidegger M.* Entwurf zur Geschichte des Seins als Metaphysik; Nietzsche II - Pfullingen: Neske, 1961. - P. 455 ff. Цей і попередній розділ, "Die Metaphysik als Geschichte des Seins", перекладено Джоаною Стамбою (Joan Stambaugh) і з'явилися в книзі: *"Heidegger M. The End of Philosophy.* - New York: Harper and Row, 1973.

2. *Heidegger M.* The End of Philosophy: P. 65-66 (Nietzsche II. - P. 470-471) Стамбою лишила слова неперекладеними, оскільки, як я говоритиму пізніше, Гайдеггер наполягає на тому, що мають значення звуки слів, а не лише те, що вони мають спільного зі своїми перекладами іншими мовами. (Зокрема він вважає, що Цицероновий переклад латиною грецької мови Арістотеля і Платона був вирішальним поворотом у західній думці.) Втім, я наведу тут найбільш усталений англійський переклад грецьких та латинських термінів. *Aiethia* - істина; *logos* - слово, розум, думка; *heh* - один; *arche* - принцип; *physis* - природа (походить від *phyein* - рости, з'являтися); *idea* - ідея в платонівському смислі "Ідеї" чи "Форми", походить від *idein* - бачити, сприймати; *agathon* - благо; *energeia* - актуальність (на відміну від потенційності); *en-echeia to telos* - завершення в собі, досягання своєї мети (слово *entelechia* Арістотелем часто вживається синонімічне з *energeia*; зрідка перекладається також як "актуальність"); *hypokeimenon* - субстрат (термін, який позначає матерію, коли Арістотель обговорює метафізику, і - підмет, коли він обговорює логіку); *ousia* - субстанція (але також і дієприкметник від дієслова *eipai* - "бути"); *ergon* - робота, активність; *aei* - вічність; *hyparhein* - володіти, або (в логіці Арістотеля) мати за власність; *subiectum* - латинський переклад та етимологічний еквівалент *hypokeimenon*, "субстрат" - але також, після Декарта, слово для "суб'єкт" в обох значеннях - підмет речення і его як суб'єкт досвіду; *actualitas* - латинський переклад *energeia*, "актуальність"; *creator* - творець; *ens creation* - тварне буття; *causa prima* - першопричина; *ens a se* - самосуше буття (тобто Бог); *certitude* - переконаність; *res cogitans* - річ мисляча (термін Декарта для розуму); *vis* - сила, могутність, влада; *monas* - монада (термін Ляйбніца для кінцевих компонентів Всесвіту, не-часопросторові локуси сили, сприйняття [*perceptio*], прагнення [*appetitus*] і потреби існувати заради того, аби виражати самих себе [*exigentia essentialis*]). Гайдеггер пропонує у тих чи тих ча-

стинах своїх творів альтернативний переклад кожного з цих термінів, маючи намір повернути їм їхню силу, очищуючи їх від звичних конотацій.

3. *Heidegger M.* "Letter on Humanism", in *hasic Writings (дали - BW) I* Ed. by David Krell. - New York: Harper and Row, 1977. - P. 194. [Хайдеггер М. Письмо о гуманизме // Время и бытие: Статьи и выступления. - М.: Республика, 1993. - С. 193]. В оригіналі - *Heidegger M.* Wegmarken (2-ге видання). - Frankfurt: Klostermann, 1978 - P. 312.

4. *Heidegger M.* "The End of Philosophy and the Task of Thinking" / *BW*. P. 386. В оригіналі - *Heidegger M.* Zur Sache des Denkens - Tubingen: Niemeyer, 1976. - P. 74. Див. також: *Heidegger M.* Nietzsche. - Vol. 4 / Trans, by Frank Capuzzi. - New York: Harper and Row, 1982. - P. 205; "Метафізика як метафізика є по суті нігілізмом. Сутність нігілізму є історично як метафізика, і метафізика Платона не менш нігілістична від метафізики Ніцше". У оригіналі - Nietzsche II. - Pfullingen: Neske, 1961. - P. 343.

5. "У суб'єктності суб'єкта воля з'являється як сутність суб'єкта. Модерна метафізика як метафізика суб'єкта мислить Буття того, що є в смислі волі". - *Heidegger M.* "The World of Nietzsche" // *The Question Concerning Technology and Others Essays* (дали - *QT*) / Trans. by William Lovitt. - New York: Harper and Row, 1977. - P. 88. В оригіналі - *Heidegger M.* Holzwege - Frankfurt: Klostermann, 1972. - P. 225. Ця цитата підсумовує перехід у переліку, що його зазначено вище, від Буття як картезіанського *subiectum* до Буття як ляйбніціанської *exigentia essentialis* в монаді, а відтак і до кантіанської концепції нефеноменальної самості як волі в аспекті практичного розуму. Поняття "воля" потім переінтерпретовано Гегелем і Шелінгом таким чином, що воно швидко переходить до Ніцше і Дьюї. Такий самий перехід сформульовано у *QT* (р. 128), де говориться, що з тим, як "людина стає суб'єктом", поступово "людина стає релятивним центром всього, що є".

6. *QT*. - P. 129-130; Holzwege. - P. 81.

7. *Nietzsche F.* The Will to Power / Trans, by Kaufmann. - N.Y.: Random House, 1967. - Sec. 584. - P. 314. [Ніцше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей. - М.: "REFL-book", 1994. - С. 273].